

RELAȚIA ISTORIC DE ARTĂ — RESTAURATOR

MARIA LUNGU

Subiectul acestui articol invită pe fiecare istoric de artă — sau arheolog — la un examen de conștiință. Istoricul de artă nu este cel care execută munca de restaurare, ci rolul și responsabilitatea sa în conservare și restaurare reprezintă funcția acestuia într-o muncă de echipă.

După Cesare Brandi „restaurarea este într-adevăr o problemă de critică, înainte de a fi o problemă tehnică”. A determina ce anume trebuie conservat și restaurat este mai întâi a recunoaște opera de artă în individualitatea sa, a pune problema de critică istorică și estetică ce ține de competența istoricului de artă, cerută sub diferite forme. El va trebui să reprezinte în cadrul echipei conștiința istorică și critică ce trebuie să fie prezentă, atât în cursul lucrărilor de restaurare, ca și pentru contribuția sa la educarea specialiștilor ce participă la restaurare.

Istoricul de artă va interveni, mai ales, pentru a menține la baza operațiilor de restaurare atitudinea critică care conferă semnificația sa reală.

Este evident că diploma universitară nu este suficientă pentru un istoric de artă sau arheolog de a-și asuma responsabilitatea în restaurarea operei de artă. Ca și pentru arhitect, biolog, fizician sau chimist, restaurarea constituie și pentru istoricul de artă o specializare, o pregătire prin care va justifica competența sa în asigurarea documentației necesară asupra lucrărilor de restaurare realizate.

Operația de restaurare se execută asupra materiei, iar istoricul de artă ia cunoștință de datele problemei sale de

critică, pornind tocmai de la starea materială și cea tehnică a obiectului. Dacă pe această cale nu o poate descifra, nu va reuși să-și formuleze problema în termeni concreți. Este foarte important ca în asumarea responsabilității sale de critic, să dobândească mai întâi, minimul de cunoștințe tehnologice, care să-i permită să stabilească corelația dintre aspectul unei opere și structura sa materială. De aici decurge necesitatea unor cunoștințe de istorie a tehnologiei materialelor.

Multe probleme izvorăsc pur și simplu dintr-o informare insuficientă, fie că divergențele apar între istoricii de artă cu privire la restaurare, fie între istorici și restauratori.

Lipsa cunoștințelor duce, din păcate, la o separare radicală între aspectul istoric și estetic pe de o parte, tehnica și materialele pe de altă parte, urmată de unele atitudini ca :

— tratarea restauratorului ca simplu executant (ca și cum s-ar despărți mâna de minte sau intervenția chirurgului de grija medicului) ;

— oscilarea între încrederea absolută și neîncrederea „a priori” față de restaurator și laborator.

Toate acestea sunt comportamente incorecte, în care istoricul de artă, conservatorul de muzeu sau arheologul se eschivează de la dialogul cu specialiștii din alte discipline, care sunt de fapt colaboratorii săi, desemnați în elucidarea concretă a restaurării.

Ei refuză, astfel, confruntarea între aspectul operei și structura sa materială în care se concretizează întreaga opera-

ție de restaurare. Putem exemplifica aici prin curățarea picturilor legate de verniuri, glasiuri, patină, în care analiza stilistică e chemată să sprijine analiza stratigrafică. De fapt, aspectul și structura operei sunt inseparabile. Confruntarea cu structura materială constituie chiar dovada veridicității critice. În secolul al XIX-lea, transpuerile pe pânză au fost considerate atât de satisfăcătoare, încât s-a abuzat de ele, făcându-se preventiv. Or, problema nu se pune în privința suportului ci a suprafeței pictate. Fiecare tehnică comportă caracteristicile sale în funcție de suport și materialele folosite, iar în timpul transpuerilor, opera își pierde câte ceva din textura și aspectul ei estetic.

Dialogul între istorici și restauratori e îngreunat de faptul că fiecare vorbește altă limbă, astfel că devine inevitabilă „traducerea”. De aici decurg noi obligații pentru fiecare, mai ales pentru istorici. Pentru ei aspectul operei va fi cel esențial, de exemplu : culoarea va fi un raport zonal și nu un efect cromatic, pentru restaurator culoarea este un material prelucrat, pentru un investigator pigmentul este un fenomen optic, iar pictura în ansamblu este un complex de lianți și pigmenți. În acest fel, fiecare are o terminologie proprie care corespunde unui anumit mod de abordare „forma mentis”. Una din problemele cele mai importante ale restaurării este de a asigura întâlnirea acestor moduri diferite de abordare și de a le aduce la un numitor comun. Pericolul în acest dialog este de a eluda sau a estima prost problemele esențiale ale restaurării. Colaboarea din acest moment se fragmentează, rezultând o simplă juxtapunere de sectoare impermeabile, fiecare închis în sine și ratând, de fapt, problematica concretă : criticul se trage în turnul său de necerit al gustului propriu pe care îl identifică prea ușor cu „harul” pe care arta i l-a conferit doar lui, istoricul sau arheologul se restrânge doar la document, restauratorul la formulele meseriei sale, chimistul la o lucrare de cercetare academică, ca în final să se uite de unde a pornit scopul real al activității.

Neînțelegerea și neîncrederea apar una din alta, astfel că poți vedea în același muzeu cum direcțiunea, muzeografiile, restauratorii și investigatorii trăiesc în paralel, ignorându-se practic reciproc. Desigur, fiecare trebuie să facă un pas către celălalt, în special istoricul de artă, deoarece, fiind vorba de o reactivare în prezent a unei opere de artă din trecut, importanța restaurării face parte, prin excelență, din domeniul său. În ceea ce privește pregătirea specialiștilor, dacă tehnicianul, restauratorul, artiștii plastici, arhitecții cât și personalul științific trebuie să fie inițiați pe probleme istorice și estetice pentru a-și putea situa intervenția proprie într-o perspectivă concretă, tot așa și istoricul de artă sau arheologul pot fi inițiați în problemele tehnice și științifice, pentru a-și exprima propriile păreri în termeni riguroși și a purta cu primii, un dialog constructiv.

Muzeele și centrele de pregătire ale specialiștilor pe probleme de conservare-restaurare au devenit tot mai conștiente de aceste realități, dar universitățile unde se formează istoricii de artă și arheologii par însă să-l ignore. De aproape 20 de ani, I.C.O.M.-ul reunește periodic conservatori, restauratori și investigatori pentru a favoriza această dificilă întrepătrundere a disciplinelor.

Ar trebui ca universitățile să întreprindă un efort de a include în programa studiilor de istoria artei și arheologie un curs de noțiuni tehnologice, care ar putea avea un efect favorabil asupra studiului operei de artă.

Prezentul articol este o adaptare a comunicării cu același titlu a lui Paul Phillippot, susținută la unul din colocviile internaționale de specialitate și publicată în cartea sa „Pénétration et Restauration d'art” (1990 — Belgia). Întrucât principiile și soluțiile propuse de autor pot constitui puncte de plecare privind pregătirea și specializarea muzeografilor din țara noastră, ne-am permis prezenta adaptare și publicare în paginile singurei noastre reviste de specialitate.